

Høringsutkast: Agders uthavner i verdensklasse. Felles strategi for Aust- og Vest-Agder fylkeskommune 2015-2020.

Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner arbeider sammen for å styrke vernet og kunnskapen om uthavnene i Agder. Arbeidet er forankret i Regionplan Agders satsning på gode opplevelser og økt attraktivitet. Agders historiske uthavner er unike og stedvis godt bevarte kulturmiljøer av internasjonal klasse. Vern av uthavnene er et satsningsområde i «Et godt varp - strategisk plan for kulturminner og kulturmiljøer i Aust-Agder 2014-2018» og i «Kulturarv 2020 – Strategi for kulturminnefeltet i Vest-Agder», og er et prioritert satsningsområde i oppfølgingen av regionplan Agder 2020.

Vedlagt følger høringsutkastet: AGDERS UTHAVNER I VERDENSKLASSE - felles strategi for Aust- og Vest-Agder fylkeskommune 2015-2020. Det er utarbeidet av en arbeidsgruppe bestående av representanter fra kulturminnevernet i begge fylkeskommunene, Universitetet i Agder, Vest-Agder museet og Aust-Agder museum og arkiv.

Høringsutkastet sendes til kommunene i Flekkefjord, Farsund, Lindesnes, Lyngdal, Mandal, Søgne, Kristiansand, Lillesand, Grimstad, Arendal, Tvedestrand og Risør.

Høringsfristen er satt til 15.september 2015

Prosjektets organisasjon vil endres i løpet av høsten/vinteren 2015/16 og i den forbindelse er det et ønske å knytte prosjektet tettere til kommunene. Det er derfor ønskelig at alle kommunene som mottar høringsutkastet utnevner en kontaktperson som kan være et bindeledd mellom de respektive administrasjonene og prosjektgruppen samt delta aktivt i prosjektet ved behov.

Høringsuttalelsene sendes til:

Aust-Agder fylkeskommune
Postboks 788 Stoa
4809 Arendal

eller pr. e-post til: postmottak@austagderfk.no

Kontaktpersoner:

For kommunene i Aust-Agder:

Ingvild Paulsen, ingvild.paulsen@austagderfk.no

For kommunene i Vest-Agder:

Bjarne Tresnes Sørensen bts@vaf.no

Med vennlig hilsen

Aadne Sollid, seksjonsleder kulturminnevern, Aust-Agder fylkeskommune

Yvonne Fernmar Willumsen, Fylkeskonservator, Vest-Agder fylkeskommune

AGDERS UTHAVNER I VERDENSKLASSE

FELLES STRATEGI FOR AUST- OG VEST-AGDER FYLKESKOMMUNE
2015-2020. HØRINGSUTKAST.

Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner arbeider sammen for at uthavnene på Sørlandet skal få status som verdensarv (UNESCO). En felles strategi for arbeidet skal legges til grunn for det videre arbeidet.

AGDERS UTHAVNER I VERDENSKLASSE

FELLES STRATEGI FOR AUST- OG VEST-AGDER FYLKESKOMMUNE 2015-2020. HØRINGSUTKAST.

Agders historiske uthavner er enestående og stedvis godt bevarte kulturmiljøer av internasjonal klasse. Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner arbeider sammen for å styrke vernet og kunnskapen om uthavnene i Agder. Arbeidet er forankret i Regionplan Agder 2020s satsning på gode opplevelser og økt attraktivitet. Aust- og Vest-Agder fylkeskommune har i "Et godt varp 2014-2017 - strategi for kulturminner og kulturmiljøer i Aust-Agder" og i "Kulturarv 2020 - Strategi for kulturminnefeltet i Vest-Agder" vedtatt at de skal arbeide for at uthavnene på Sørlandet får status som verdensarv.

UTHAVNENE PÅ AGDER

Agders uthavner med sin gamle bebyggelse er særpregete småsamfunn i nasjonal og internasjonal sammenheng. Som naturlige havner ytterst i kystleden mot Skagerrak har de vært benyttet i uminnelige tider, og flere av dem er kjent fra Sagalitteraturen. Fra 1500-tallet og fremover er mange av dem avmerket på hollandske sjøkart. Her finnes navn vi i dag gjenkjenner som uthavner: *Merdøe* (Merdø) ved Arendal, *Wolfsondt* (Ulvøysund) i Høvåg, *Heyligen sondt* (Ny-Hellesund) i Søgne, *Schar sondt* (Skjernøysund) ved Mandal, og *Gat van Longen* (Lyngør) ved Tvedestrand er bare noen eksempler.

De historiske kildene beretter om spredt bosetning og bebyggelse i flere av uthavnene tilbake til tidlig på 1600-tallet, og mot slutten av århundret begynte gjestgiveriene å dukke opp. Vekst i den europeiske varehandelen på 1700-tallet førte til økt skipstrafikken gjennom Skagerrak. "Nordsjøporten" som denne passasjen gjerne kalles, var Nord-Europas viktigste handelsrute.

Det var handelsskipenes behov for natt- og nødhavner, forsyninger og reparasjoner som gav grunnlag for bosetning i uthavnene.

Vi skal:

utarbeide en strategi for det videre arbeidet med de historiske uthavnene i Agder.

Strategien skal inneholde en handlingsdel med konkrete tiltak for å styrke bevaring, forvaltning og formidling av de verdifulle kulturmiljøene i uthavnene.

Strategien skal øke kunnskapsgrunnlaget, dokumentere verdier og forbedre vern og forvaltningspraksis på en slik måte at det kan brukes som grunnlag for en verdensarv-søknad.

Strategien vil legges til grunn for det videre arbeidet med et felles uthavnprosjekt på Agder.

Lyngør, Aust-Agder. Foto: BTS/VAF

De mange bevarte fortøyningsfestene i uthavnene som vitner om havnenes sentrale plass i en større maritim infrastruktur. Det var reparasjonsverft i flere av uthavnene, blant annet i Rasvåg ved Flekkefjord, på Merdø ved Arendal og i Kleven utenfor Mandal.

Som levedyktig samfunn hadde uthavnene sin tilmålte tid. Eksistensen var for ensidig basert på betjening av besøkende seilskip. Mot slutten av 1800-tallet erobret dampskipene herredømmet på verdenshavene, og de lot seg ikke stoppe av for mye eller for lite vind. Samtidig ble kysten utbygd med fyr og lykter som gjorde at både damp- og seilskip kunne seile om natten.

Figur 1: Kart over utredningsområdet

Alle kyst-kommuner er markert med et utvalg eksempler på uthavner.

Skipsbesøkene til uthavnene falt dramatisk i årene rundt 1880. Næringsgrunnlaget var på kort tid sterkt redusert, og uthavnene ble sakte men sikkert fraflyttet. Resultatet er en rekke autentiske og godt bevarte bygnings- og kulturmiljøer, som i dag først og fremst forbindes med ferieidyll.

Utredningsområdet er kystkommunene fra Åna-sira til Risør. Langs denne kyststripen ligger uthavnene som perler på en snor. Av de mer kjente utenfor landsdelen er for eksempel Kleven ved Mandal der Torbjørn Egner hentet inspirasjon til mange av sine illustrasjoner, og Ny-Hellesund i Søgne som inspirerte dikteren Wilhelm Krag og billedkunstneren Amaldus Nielsen. Uthavna Lyngør i Tvedestrand kommune fikk internasjonal oppmerksomhet i 1991 ved kåringen til Europe's best kept village.

Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner har sammen med Vest-Agder-museet, Aust-Agder museum og arkiv og Universitetet i Agder arbeidet sammen for å styrke kunnskapen om uthavnenes historie og kulturhistoriske verdi. Det har blitt avholdt seminarer i 2012, 2013 og 2014. Seminarene har samlet aktører og vært en møteplass/nettverk for personer og institusjoner som har interesser i og forvalter uthavnene i dag. Seminarene har vist at det er stor interesse for uthavnene.

Det er i 2015 avsatt 200 000 kr i Regionalt utviklingsprogram Agder i 2015 (RUP Agder). Økonomibehov for gjennomføringen av prosjektet avklares i forprosjektet.

Arbeidsgruppa består av:

- Aust-Agder-fylkeskommune: Ingvild Paulsen
- Aust-Agder museum og arkiv: Fie Skar Trysnes
- Vest-Agder fylkeskommune: Bjarne Tresnes Sørensen og Tanja Røskar
- Vest-Agder-museet: Endre Wrånes
- Universitetet i Agder: Leif Helge Daland

FORMIDLE: STYRKE LOKAL KUNNSKAP OG ENGASJEMENT

Kunnskap om stedene og historien er en forutsetning for tilhørighet og engasjement omkring bevaring og vern. Ved å engasjere lokalbefolkning og eiere ønsker en å skape stolthet og et ønske om å fortelle om og vise frem stedet en bor på, eller har tilknytning til på andre måter. Kunnskap og fortellinger kan deles og skaper grunnlag for opplevelser og samhold, ikke bare for lokalbefolkning, men er også en potensiell ressurs for besøksnæringen.

Hvordan ivareta og utvikle lokal næring og lokale arbeidsplasser? Hvordan tilrettelegge for besøkende og næringsdrift på en bærekraftig måte? Kunnskaps- og opplevelsesbasert næringsutvikling. Tradisjonshåndverk? Besøksstrategi? Vediskaping? Lokalt næringsliv.

Forslag til tiltak:

- Utvikle nettverk. Møteplass, kunnskap, strategi.
- Engasjere kommunene/nettverk og kontaktpersoner
- Samarbeid med velforeninger/lokale foreninger.
- Kommunikasjon/ etablere nettside/ressursside.
- Byggeskikkveileder for kystbebyggelsen med vekt på uthavner.

BEVARE: TA VARE PÅ UTHAVNENE

Uthavnene er unike kulturmiljø som krever særlig omtanke ved oppgraderinger og restaurering av både bygningsmasse og miljø. Kulturmiljøet, både de enkelte bygningene og rommene mellom må forvaltes på en bærekraftig måte, slik at det kan brukes uten at kulturminneverdiene forringes eller forbrukes. Bevaring av de fysiske kulturminnene og kulturmiljøet i uthavnene er grunnleggende for det videre arbeidet med uthavnene i Agder.

Forslag til tiltak:

- Mål om felles bevaringsplan.
- Utrede alternativ i samarbeid med kommuner og Riksantikvar.
- Felles bestemmelser (utarbeide veileder/mal, andre virkemidler?)

VITE: FORSKNING OG DOKUMENTASJON

Det er behov for å styrke kunnskapsgrunnlaget. Hva er en uthavn og hvilke verdier finnes i uthavnene? Det er behov for å registrere og kartlegge verdier i uthavnene som et grunnlag med det videre arbeidet med uthavner. God forvaltning bygger på faglige vurderinger og kunnskap må være utgangspunktet i spørsmål om verdier og vern.

Forslag til tiltak:

- Registrering av kulturmiljø.
- Samarbeid museum, venneforeninger.
- Hvilke uthavner finnes, status.
- Utarbeide bibliografi/kunnskapsstatus

STRUKTUR: ORANISERING OG SAMARBEID

Verdensarvstatus for Agders uthavner er et ambisiøst mål. Det er avgjørende for prosessen at alle involverte drar i samme retning. Skal Agder få verdensarv må mange ulike aktører både offentlige og private arbeide sammen, dette vil kreve nytenkning og innovasjon med hensyn til organisering og struktur. Hvilke særtrekk har regionen (uthavnene) som vi kan bygge videre på?

Forslag til tiltak:

- Etablere Uthavnprosjekt, (prosjektplan/styringsgruppe)
- Etablere regionalt nettverk for samarbeid med kommuner

VERDENSARV- hva betyr det?

UNESCO er en internasjonal konvensjon for bevaring av verdens kulturarv. For at et område skal regnes som del av verdensarven, må det representere et fremragende kultur- eller naturhistorisk miljø, som forteller noe om jordens eller menneskenes historie.

UNESCOS liste over verdensarv er den mest utbredte miljøvernavtalen i verden. Konvensjonen ble vedtatt i 1972 og dens fremste mål er å identifisere kultur- og naturarv av universell betydning. Norge ratifiserte verdensarvkonvensjonen 12. mai 1977. Bryggen i Bergen og Urnes stavkirke ble skrevet inn allerede i 1979. I følge verdensarvkonvensjonen er medlemslandene forpliktet til å ivareta og beskytte verdensarvstedene. Det er et paradoks at verdensarvstatus, med den oppmerksomhet og økte turisme som følger, i noen tilfeller har gjort verdensarvstedene mer sårbare. Det er staten som nominerer aktuelle steder til den tentative listen, og etablerer samarbeid med potensielle søkere. Norge har nylig levert to nominasjoner til UNESCOs verdensarvliste som er under behandling. Den ene er «Rjukan-Notodden industriarv» og den andre er «Vikingarv». Sistnevnte er en serienominasjon sammen med Danmark, Island, Latvia og Tyskland.

Uthavnene på Agder er unike og verdifulle kulturmiljøer. Flere bygninger i uthavnene ble tidlig fredet av Riksantikvaren med begrunnelsen "Fremragende norsk byggeskikk med påvirkning fra internasjonale stilepoker som barokken og empire". Det er liten tvil om at uthavnene er verdifulle på mange ulike plan for eksempel knyttet til kulturlandskap, enkeltbygninger og bygningsmiljøer. Det er viktig å understreke at uthavnene må behandles som ett komplett, sammenhengende kulturminne fra Åna-sira til Risør og ikke bare hus for hus, havn for havn. Kultur- og naturmiljøene på land må sees i sammenheng med skipsleia utenfor og det den første med seg av impulser og strømninger fra resten av Europa og utenfor. Det er først når en ser Agders uthavner i sammenheng at det blir storslaget.

Dersom uthavnene på agderkysten skal kvalifisere seg for en nominasjon er det behov å oppdatere bevaringsplaner og demonstrere at stedene forvaltes på en slik måte at de kulturhistoriske verdiene ivaretas over tid. Verdensarvsteder er attraktive besøksmål. Besøksstrategier må inngå som en del av forvaltningen av uthavnene

Veien mot en søknad til UNESCOs verdensarvliste er lang og komplisert. Og før man kommer så langt som å søke om å bli nominert til tentativ liste er det en del tiltak som må settes i gang. Tiltakene som er listet opp i strategien er ikke en utfyllende liste, men en indikasjon på det arbeidet som må utføres før man kommer så langt som til å begynne å jobbe med en søknad om verdensarvstatus. Det er blant annet viktig at de omsøkte områdene, uthavnene, har et formelt vern. Det betyr ikke at alle uthavnene skal kulturmiljøfredes slik som Ny-Hellesund, men at de alle må ha en reguleringsplan etter Plan- og bygningsloven.

Det ønskes fra fylkeskommunene at det er et lokalt engasjement rundt arbeidet med uthavnene. Arbeidet skal være forankret både i kommunene og fylkeskommunene, og alle eiere, interessegrupper og andre berørte skal få være med på prosessen om de ønsker.

Definisjonen av konseptet «verdensarvområde» er komplisert og gangen i veien frem mot både en søknad og en evt status er lang og innviklet. For mer informasjon anbefales det å gå inn på UNESCOs nettsider <http://unesco.no/kultur/verdensarven/verdensarv-i-norge/> for å få mer informasjon om bl.a. utvalgsriterier, betydning og hvilke muligheter og/eller begrensninger en slik status medfører.

Fra: Willumsen, Yvonne Fernmar[YvonneFernmar.Willumsen@vaf.no]

Dato: 17.06.2015 10:59:31

Til: Audnedal kommune; Farsund kommune; Flekkefjord kommune; Hægebostad kommune; Kristiansand kommune; Kvinesdal kommune; Lindesnes kommune; Lyngdal kommune; Mandal kommune; Marnardal kommune; Sirdal kommune; Songdalen kommune; Postmottak; Vennesla; Åseral kommune

Tittel: Høringsutkast: Agders uthavner i verdensklasse.

Vedlagt følger høringsutkast: Agders uthavner i verdensklasse. Felles strategi for Aust- og Vest-Agder fylkeskommune 2015-2020.

Høringsfristen er satt til 15.september 2015

Mvh

Yvonne Fernmar Willumsen

Fylkeskonservator

Vest-Agder fylkeskommune